

BOQONNAA KUDHA TOKKO

BEEKUMSA FEDHUU

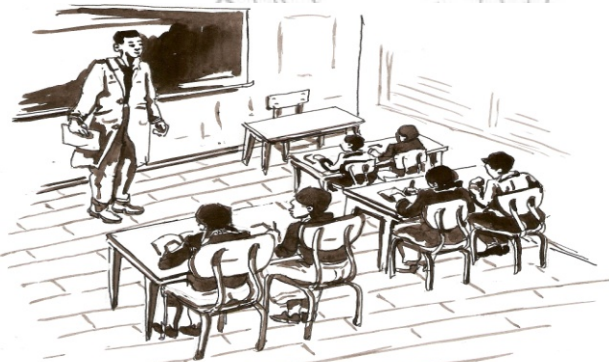
Kaayyoolee Boqonnichaa: Barumsa boqonnaa kana erga xumurtee booda:

- Maddoota beekumsaa gurguddaa ni beekta.
- Garaagarummaa yaadaa fi ilaacha duubatti hafaa adda baasuun faayidaa beekumsaa ni hubatta.
- Aadaa dubbisuu fi faayidaa haala odeeffannoon itti aabamu ni beekta.

11.1 Maddoota Beekumsaa Ijoo Ta'an

Fakkii 11.1 Kitaabileen Maddeen Beekumsaa ti

Fakkii 11.2 Barnoonni madda beekumsaa ti

Fakkii 11.3 Namooti Madda Beekumsaa ti

- Namoonni fakkii tokkoffaa irratti agarru ragaalee madda beekumsaa kan ta'an eessaa argachaa jiru isinitti fakkaata?
- Maloonni beekumsa ittiin argatan Fakkii 11.2 fi 11.3 irratti ilaltan maaliin walfakkaatan? Garaagarummaan isaanii maal?

Ji'a Onkololeessa

Ji'ini Onkololeessaa biyya keenya keessatti iddoo baay'eetti waan lamaan beekama. Abaaboo fi asheetaan. Abaaboon mallattoo nageenyaa, gammachuu fi tasgabbii ti. kanaan alatti namoonni abaaboo, jaalala, amana-mummaa, galata ittiin galchuu fi kana kan fakkataniif ittiin faayadmu. Abaaboon yeroo gaddaatiifis itti fayyadamu. Sababiin isaas abaaboon yeroo gabaabaa keessatti waan goguuf gabaabbachuu umurii namaa waliin akka fakkeenyaatti dhiyeessu.

Ji'a Okololeessaa adda kan isa taasisu inni kan biroo aesheeta dha. Ji'a dhadhaanii fi aannan akka barbaad-ametti itti argamu dha. Kana qofa miti. Onkololeessi haadha dammaa ti. Sanuu asheeta dammaa. Damma muruun Okololeessa keessa jedhama. Midhaan qusachuunis Onkololeessa irraa eegala..Sababa kanaan daa'ima harmaan guddisuu, miidhaan immoo Onkololeessatti qabachuu jedhama .Onkololeessi waan hundi baay'inaan kan itti argamu qofa osoo hin ta'in waan-toonni argamanis bayeessa ta'uu isaanii agarsiisa. Jechoonni kun wanta argame hunda of eeggnoon qabuun akka barbaachisu mul'isa. Fakkeenyaaf daa'ima harmaan, midhaan Onkololeessatti kan jedhamu yoo fudhanne, daa'imni daa'imummaan haalaan yoo hin qabamne, yoo hin sooramne ykn yoo hin kunuunfamne yeroo guddatu lammii gaarii hin ta'u. Onkololeessa keessa midhaan akka hin miidhamne eeguu fi kunuunsuun akkasumas omisha ji'a Muddee fi Amajjii keessa argame seeraa fi qusannaan yoo itti hin fayyadamne Waxabajjii fi Adoolessa keessa beela'uun hin oolu. Kanaafuu, oomisha jalqabumaa kaasee hanga dhumaatti kunuunsuun barbaachisaa dha.omisha Onkololeessi kan beekamu wantoota kana qofaan miti Bishaan lagaa qulluu ta'ee kan argamus Onkololeessa keessaa. Rakkinni jiru garuu

namni bishaan Onkololeessaa barbaadu xiqqaa ta'uu isaa ti. Bishaan Onkololeessaa osoo dhugamee gaarii ture.Gorsa hiyyeessaas namni dhaggeeffatu osoo jiraatee gaarii ture kan jedhamu sababa kanaan dha.

(Madda kaahsaay Gabre Igzi'aabiheer 1998, fuula112-113 irraa fooyya'ee kan fudhatame.)

Gilgaala-1

Dubbisa armaan olii irratti hundaa'uun gaaffilee gadiif deebii kenni

1. Namtichi waayee ji'a Onkololeessaa barreessee odeeffannoo barreeffamicha irratti tuqame essaa fide isinitti fakkaata?
2. Barreessaan kun odeeffannoo kana akkamitti funannachuu danda'e?
3. Kana irraa ka'unaadhaan madda beekumsi itti argamuu danda'u tarreessaa.

Beekumsi ragaa umuriin, muxannoon fi sadarkaa barumsaa keenyaan argannu irratti hundaa'uun qabeenya guddatu dha. Karaa biroon immoo beekumsi hanga odeeffannoo qabnuun kan madaalamu dha jechuun ni dada'ama. Kanaafuu adeemsa dagaagina beekumsaa keessatti dhimmi odeeffannoo salphaatti kan ilaalamu miti.

Beekumsi kitaaba, Gaazeexaa, Raadiyoo, Televiziyiinii akkasumas namootaa fi naannoo keenya irraa kan argamu dha. Kana waan ta'eef naannoonni madda beekumsaa keessaa isa tokko dha. Fakkeenyaaf barreeffama waayee Ji'a Onkoloolessaa asii olitti dubbisne qopheessuuf dubbisne qopheessuuf barreessichi naannoo isaa sirritti hubateera. Jechoota jaarsootaas sirriitti dhaggeeffatee galmeesseera. Haalli kun adeemsa beekumsa horachuu keessatti walitti hidhamiinsa ragaaleen daawwachuu, dhaggeeffachuu fi dubbisuu waliin qaban agrisiisa.

Beekumsa naannoo keenyaa irraa kan argannu wantoota kallattiin ilaaluun, urgeeffachuun, dhandhamuun harkaan qaqqabuun fi dhaggeeffachuun dha.. Waayee bishaan lageen naannoo keenyaa guutuu fi hir'achuu, waayee nageenyaan socha'uu namootaa, waayee misooma naannoo keenyaa irratti beekumsa kan argannu kalattiin ykn qaamaan iddoo sanaatti argam-udhaan

Maddi ijoon beekumsa saayinsii irratti hundaa'e ittiin argannu mana barnootaa ti. Kunis, kan ta'u barsiisoonni ogummaa adda addaatiin leenji'an mana barnootaa keessatti waan argamaniif. Isaanis beekumsa ragaa amanamaa irratti xiyyeeffate qindeessanii dhiyeessu. Barreeffama adda addaa dubbisuunis beekumsa heddu argachuu ni dandeenya. Rediyoon fi tele-

viziyiinii maddoota beekumsaa bayeessa ta'an dha. Dabaltaanis ragaaleen dawwannaan beekumsi irraa argamu ni jiru. Fakkeenyaaf, waayee hambaawwan seenaa biyya keenyaatti argaman kan akka dhagaa dhabbataa Xiyaa , fincaa'aa Abbaay , galma sheek Hussein, ijaarsa Harar ,madda dhala namaa kan ta'e Hadaar akkasumas waayee haroowwan sululaa beekuu yoo barbaadne ragaan daawwannaan argamu madda beekumsaa ijoo dha.

Haa ta'u malee ragaalee dagaagina beekumsaa nu barbaachisan yoo fudhannu of eegannoo gochuun barbaachisaa dha. Sababni kanaas gaazeexoonni ykn buufatni raadiyoo tokko tokko akkasumas namoonni tokko tokko odeeffannoo sirrii hin taane yoo nu dhiyyeessan beekumsi nuti argannu waldhahaa ykn odeeffannoo sobaa ta'a. Kanaafuu, ragaa dhiyaate osoo hin fudhatin dura maddoota biroo waliin walbira qabanii madaaluu, akkasumas barsiistootaa fi namoota beekumsa sana qaban gaafachuun mirkaneeffachuun barbaachisaa dha.

Gilgaala -2**Gaaffilee armaan gadii hojjadhaa.**

1. Mataa dureewwan armaan gadii keessaa kan isiniif mijaa'e filachuun ykn mata durebarsiisoonni keessan isinii kennan fudhachuun ragaalee gama adda addaatiin funaanaa.

Ragaalee kanneenis karaa adda addaatiin qindeessaa.

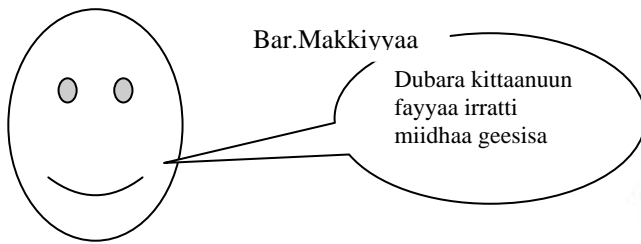
- a. Walitti dhufeenyi maatii fi mana barnoota keessanii maal akka fakkaatu
 - b. Ka'umsi dhukkuba saree maraatee maal akka ta'ee fi of eeggannoon godhamuu qabu maal akka ta'e
 - c. Rakkoowwan bu'uurri qonnaan bultoota, horsiisee bulaa ykn daldaltoota naannoo keessanii maal akka ta'anii fi akkamiin fala kennuuf akka tattaafattan
 - d. Adeemsa barachuu keessatti gaheen maatii maal akka ta'e
2. Odeeffannoowwan funaantan haalaan qindeessaato barsiisaa keessaniif agarsiisaa.

11.2 Yaadaa Fi Ilaalcha Duubatti Hafaa

- *Yaadaa fi ilaalcha duubatti hafaa yoo jennu maal jechuu keenya isinitti fakkaata?*
- *Ilaalchoonni duubatti hafoon naannoo keessanitti hubattan maal maal fa'a dha?*

Hojii manaa barsiistuu Galaannee

Barsiistuu Galaanneen barattoota kutaa 6ffaa keessatti barsiisaa jiran yaadaa fi ilaalcha duubatti hafaa naannoo isaanii jiru galmeessanii akka fidanii fi daree keessatti akka irratti mari'atan taasisan. Barattoonnis haaluma ajejamaniin yaadaa fi ilaalcha duubatti hafoon naannoo isaanitti argamu funaananii fidan. Barattoonni muraasni kan fidanii dhufan kan armaan gadii turan.

-
1. Dubarri barattee essaayyu hin geessu
 2. Daa'imni carraa ishee guddatti

Gilgaala- 3**Gaaffilee armaan gadiif deebii kennaa**

1. Barattoota shanan kees-saa kamtu ilaalcha boodatti hafaa fidee dhufe? Kana jechuu keessaniif sababni maal dha?
2. Isin hoo ilaalchoota boodatti hafoo akkanaa naannoo keessanitti hubattaniirtuu? Mee akkeenya eeruun kutaa keessatti irratti mari'adhaa.
3. Sababiin ku'umsa yaad-ootaa fi ilaalchoota kanaa maal ta'uu danda'a?
4. Miidhaa ilaalchoonni boodatti hafoon fedhii beekumsa argachuu fi guddifachuu irraan geessisan ibsaa.

Ilaalchi boodatti hafaan barmaatilee miidhaa qabanii fi saayinsiidhaan hin deggaramne irratti kan hundaa'e dha. Keessattuu rakkoolee uumamaa fi ilmi namaa geessisuun yoo miidhamnu ilaalcha boodatti hafootiif saaxilamuun ni mul'ata. Fakkeenyaaf teeknolojiitti fayyadamnee oomisha gahaa omishuu yoo hin dandeenye , roobni xiqqaatee ykn baay'tee midhaan keenya nu jalaa barbadaa'a. Yoo sana ta'e beelaaf saaxilamna .Yoo beelaaf saaxilamne immoo cubbuu wayii waan hojjenneef waaqni nutti dhekkame nutti fakk-

aachuu danda'a. Haa ta'u melee yaada saayinsaawaa qabaannee bu'aawwan teeknooloojii barnoota ammayyaatiin argamanitti fayyadamnee yoo omishnee fi yoo of dandeenye yaada akkanaa kana irraa bilisa taana.

Namoonni rakkinni fayyaa isaan mudachuu danda'a. Namoonni tokko tokko garuu dhibee isaaniitiif sababaa hin taane dhiyyeessu. Fakkeenyaaf dhibee AIDS/HIVn namoonni dheekkamsa waaqaa waliin wal qabsiisan hin dhabaman. Kun immoo ka'umsa dhibee kanaaf ilaalcha qabatamaa hin taane uumuu dha.

Ilaalchi boodatti hafoon yaada saayinsaawaa hin taaneef akka saaxilamu nu taasisa. Yaadni saayinsaawaa hin taane jireenyi dhala namaa akka hin mijoofta godha.

Namoonni ilaalchaa fi yaada duubatti hafaa qaban misooma hojiin argamsiisuu iirra "kan inni naa ajeje hin dhabu" jechuun carraa ofii eeggachuu filatu. Namoonni isaan fakkaataan rakkina jalaa bahanii yommuu ilaalan "carraan isaaniif ganama barreeffameef" jechuun yaadu. Jireenyi milk-aa'uufii yoo dides carruma isaanii san balaaleffachuutti galuu danda'u. Kanaaf, namni rakkoof uumame dalalus bu'aa hin buusu jedhanii yaadu.

Walaloo yaada kana waliin wal qabate ilaalaa. Ana na ajjeesi ykn carraa koo milkeessi Garaan na baqaqe beelaan kanan hooqu Ilaalchi akkasii immoo abdi kutachuu fi mo'ammu fida. Namoonni abdi yoo kutatan ofitti amanuu fi qabsoodhaan rakkina keessaa bahuu irra balaaf saaxiluu danda'u. walumaagalatti ilaalchonnii fi yaadoolleen duubatti hafoon yaada namaa kan miidhan dha jechuun ni danda'ama. Waan kana ta'eef miidhaa fi faydaa dhabeessa ta'uu isaanii qabataamaatti hawaasaatti mul'isuun ,adeemsa keessa immoo dhabamsiisuun barbaachisaa dha. Duraan dursee garuu ofii keenyaaf barumsa keenyaan cimnee ilaalcha keenya ilaalcha sayinsaawaa irratti hunde-essuun nurraa eegama.

Gilgala -4

Gaaffii armaan gadiif deebii kenna.

1. Ilaalchonni duubatti hafoon miidhaa akkamii fayyaa namaa irraan geessisu danda'u?
2. Ilaalcha saayinsaawaa hin taane qabachuun maal irraa madda? Miidhaan isaa hoo maal?
3. Barumsaan cimnoon haala akkamiin ilaalcha duubatti hafaa irraa walaba ta'uuf nama

11.3. Ragaa

- ***Isin ragaalee seeraan qindeessitanii ni qabattuu? Ragaalee hanga ammaatti seeraanqabattan qabduu?.***
- ***Faayidaan ragaalee keessan seeraan qindeessitanii qabachuu maal?***

Zabargaa ilma hubataa

Zabargaan barataa mana barnoota baadiyyaa naannoo dhagoota xiyaan argamutti kutaa 6ffaa keessa baratu dha. Mucaan kun uumamaan dammaqina kan qabuu fi dubbisuu fi barreessuu akkuma danda'een guyyaa dhaloota haadha, abbaa fi obboleeyyii isaa akkasumas kan ofii isaa maatii isaa gaafchuun yaadannoo isaa irratti galmeeffate. Umuriin isaa adaduma dabalaa deemuun firoottan isaa gaafachuun gabaabumatti galmeeffate. Hojii isaa kanaanis dhalataa saba Guraagee ta'uu isaa beeke.

Kana irras darbee maqaa gandoota shanan naannoo sanii jaarsolii gaafachuun galmeeffate. Itti aansuunis gandoonni kun maaliif maqaa akkanaa argachuu akka danda'an jaarsoota gaafatee yaadannoo isaa guddicha irratti galmeeffate. Amma yeroo dhiyoo keessatti immoo seenaa dhagoota xiyyaa dhalattoota naannoo fi barsiistoota gaafachuun galmeeessuu egalee jira.. Barnoota lammummaa fi amala gaarii

kutaa 6ffaa kana baratee yoo xumuru immoo waayee maatii isaa,naannoo isaa, muuxannoowwan faaydaa qabeessaa fi naannoo sanitti argama ilaalchisee ragaa bal'inaan funaanee akka barreessu dubbateera.

Zabargaan kana yaa dalagu malee hiriyooni isaa tokko tokko akka nama hojii hiikuutti isa ilaalu. ”Zabargaan yeroo boqonnaa isaatti barumsa isaa qo'achuu fi maatii isaa gargaaruu irra waan fayyadus waan hin fayyadnes hojjechaa oola ” jechuun itti qoosan.

Gilgaala -5

Yaada armaan olii irratti hundaa'uun gaaffilee armaan gadiitti deebii kennaa.

1. Zabargaan hojii sirrii ta'e hojjechaa jira moo, akkuma jedhame hojii namni hojii hin qabne hojjetu hojjechaa jira?
2. Zabargaan hojii jalqabe kana caalmaatti bu'a qabeessa taasisuuf ragaalee funaanuu cinaatti maal gochuu qaba isinitti fakkaata

Ragaan tooftaa waayee maatii ,naannoo, mataa keenyaa, mana baruumsaa, akkasumas hanga ta'e waayee biyyaa ilaalchisee yaadolee faayidaa qaban ittiin argannu dha. Zabargaanis isa kana waan hubateef hanga

dandeettii isaa waan hubate hordofaa galmeessuun isaa dinqisiifamuu qaba. Ragaan faaydaa qabeessa dha.Kanaaf, itti fufiinsaan funaanamuu fi of eeggannoon kaawwamuu qaba. Itti fufiinsaan yoo jedhamu ragaa yeroo kamiyyuu argannu osoo hin tuffatin galmeeffachuu qabna jechuu dha. Fakeenyaaf qilleensi torbee darbe tur ee fi kan har'aa hanga ta'e garaagarummaan irratti mul'achuun isaa hin oolu. Kana waan ta'eef torbee galmeeffannee jirra jennee har'a dhiisuu hin qabnu. Haala kanaan, gatiin meesh-aalee daldalaa, haalli fayyaa keenya,, amalli namoota irratti mul'atu ,guddinni beelladootaa fi biqiltootaa wkf. yeroo yerootti jijjiiramuu danda'u. Osoo addaan hin kutin yeroo yeroon guddinaa fi jijjiirama isaanii galmeessuun nurraa eegama.

Ragaan seeraan qabamuu qaba yoo jennu karaa tokkon iccitiidhaan eegamuu qaba jechuu keenya dha. Fakkkeenyaaf waayee amala maatii keenyaas ta'e kan mataa keenyaa ykn akkasumas haala fayyaa keenyaa yeroo galmeessinu iccitiin kaa'uu qabna. Haala kanaan dhimmonni dhunfaa, ummataa, maaatii,waajjira mootummaa fi kan biroo iccitiin kaa'amuu qabu. Gama birootiin ragaaleen akka hin bannee fi akka hin qisaasne eeguuf fayyada. Ragaalee galmeessuu qofa osoo hin ta'in isaan galmaa'an seeraan ol kaa'uun akka hin banne taasisa.

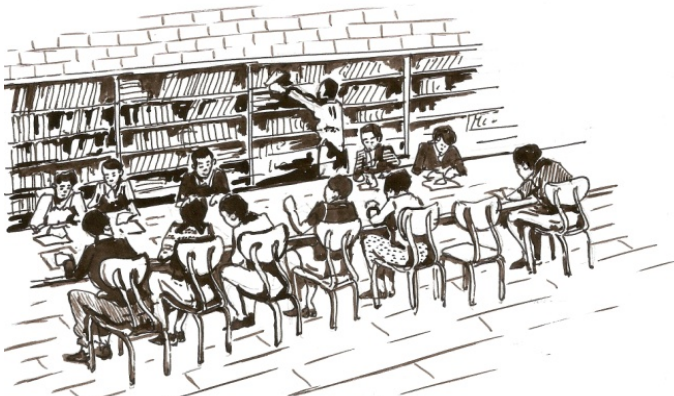
Ragaaleen seeraan hin teenye yoo ta'e yeroo barbaannetti argachuu dhiisuu dandeenya. Wal keessa galanii addaan baasuu irratti nu rakkisuu danda'u..Karaa nuti hin beekneen nu jalaa hatamuus danda'u.Nu jalaa yoo hataman immoo iccitiin keenya bahuu irra darbee humna ykn dadhabbiin keenya namni biroo itti fayyadama jechuu dha.. Kanaaf, namni akka Zabargaa ragaalee funaanuu cinaatti waayee saanadoota of eeggannoon qabachuu fi kaa'uu irratti hubannoo argachuu qaba.

Gilgaala -6

Gaaffii kanaa gadii irratti mari'adhaa

1. Ragaan faaydaa qaba kan jedhamu maaliif?
2. Ragaan seeraan yoo hin qabamne miidhaa maal geessisa?

11.4 Muuxannoo kitaaba Dubbisuu

Fakkii 11.4 Mana kitaabaatti dubbisuu

Fakkii 11.5 gaaddisa manaa jalatti dubbisuu

Fakkii 11.6 Muka jalatti dubbisuu

Yeroo baay'ee ni dubbistuu? Yoo ni dubbistan ta'e, guyyaatti yeroo hangamiif muuxannoo dubbisuu qabdu? Hin dubbistan yoo ta'e maaliif hin dubbisne?

- **Barreeffamoota akkamii dubbiftu? Barreeffamoota akkasii dubbisuu maaliif jaalattu?**
- **Yeroo baay'ee eessatti dubbiftu? Bakka akkasii maaliif filattu?**

Inni sirrii ta'e kan eenyuu ti?

Barattoonni kutaa 6ffaa Giday, Xankirii fi Zamzam jedhaman muuxannoo dubbisuu irratti qaban ilaalchisee ejjennoo adda addaa qabu. Ejjennoo isaanii kanas akka armaan gadiitti ibsanii jiru.

Gidaay: Ani dubbisuuf fedhii olaanaan qaba. Barreeffamoota baay'een dubbisa. Barreeffamoonni kunis Gaazeexoota, barruuleewwan, kitaabota ykn dabtaroota koo ta'uu danda'u.

Bakkeen itti dubbisus bakka ifnigahaan itti argamu jechuun muka jala, mana kitaabaa keessa, mana jalaa fi mana keessatti dha.

Zamzam: Giday ati sirrii miti. Kan dubbisnu baay'ee ta'uu hin qabu. Kun ta'uu baannan ija keenya balleessuu ni danda'a. Abbaan koos namni baay'ee dubbisu kan hojii hin qabne dha. Mataayis ni dhukkubsata naan jedhee jira. Dubbisuu kan qabnu dabtara keenyaa fi kitaaba barataa qofa ta'uu qaba. Wanta biroo kan dubbisuu qabnu akka barsiisaatti yoo sirritti guddanne dha. Yeroo dubbisnu mana kitaabaa fi mana keenyatti, kutaa qo'annaa keenya keessatti qofa ta'uu qaba.

Xankir: Gidayis ta'e Zamzam dogogortanii jirtu. Barreeffama arganne hunda dubbisuu hin qabnu. Kit-

aabilee hojii manaa barsiisonni keenya nuu kennan hojjechuuf nu barbaachisan ni dubbisna. Asoos-ama dubbisuunis hammeenya hin qabu. Gaazeexaa yoo ta,e garuu kutaa ispoortii qofa dubbis-uun ni gaha. Barreeffamoota kan biroo dubbisuun faaydaa hin qabu.

Gilgala- 7

Marii armaan oliitti

dhiyyaate irratti

hundaa'uun gaaffilee

armaan gadii deebisaa.

1. Barattoota sadan keessaa waa'ee dubbisuu irratti ejjennoo fooyya'aa ta'e kan qabu eenyu?Maaliif isinitti fakkaata?
2. Falmii barattoota sadanii irratti erga mari'attanii booda waayee muuxannoo dubbisuu irratti maal hubattan?

Dubbisuun meeshaa beekumsa keenya ittiin gabbifannu dha. Yeroo barannus barsiisonni wanta nutti himan fudhachuu qofa osoo hin taane, nutis baay'ee dubbisnee beekumsa dabalataa argachuu qabna. Waan kana ta'eef, ijoollummaa keenya irraa kaafnee muuxannoo dubbisuu guddifachuun nurra jira.

Waayee muuxannoo dubbisuu irratti dhimmoonni dagatamuu hin qabne ni jiru. Yeroo dubbifnutti bakka ifni gahaan jiru filachuu qabna. Bakki ifni olaanaan ykn gadi aanaan jirutti dubbisuun ijaaf gaarii miti. Namoonni tokko tokko aduu keessattis ta'e ykn bakka ifni elekitirikii humnaa ol jirutti dubbisan. Bakka ifni gahaan hin jirretti namoonni dubbisanis ni jiru. Ijjoolleen akkana godhan yeroo isin mudatan dhukkuba ijaatiif akka hin saaxilamne gorsa kennaafii .

Dhimmi kan biroo inni hubachuu qabnu dhimma filannoon dubbisuu ti. Wanti dubbisuu qabnu wanta barannu qofa miti. Barreeffamoota kan biroo ragaalee dabalataan nuuf kennamanis dubbisuun nurraa eegama. Kutaalee gaazexaa fi barruuleewwan adda addaa dabree dabrees ta'u dubbisuu qabna. Barreeffama dubbisuuf iddoo fi yeroo murteessuun barbaachisaa yoo ta'eyyuu wantoota kana sababeeffachuun dubbisuu dhiisuun barbaachisaa miti. Mana kitaabaa qofatti yoo ta'e malee hin dubbisu jechuu hin qabnu. Ifni gahaan hanga jirutti muka jalatti, taaksii fi otobisii keessatti, saalonii keessatti, kutaa ciisichaa, mana kitaabaa fi bakka birootti dubbisuun ni danda'ama.

Barreessaa Mangistuu Lammaa, obbo Yidenaqaachaw Tasammaa, Pirofeeseer Akiliiluu Lammaa, obbo Yilmaa

Dheeressaa, Abbaa Ciiqoo Tsaggaayee, Gabramadiinii fi kkf biyya keenya keessatti namoota gurguddoo jedhamuu danda'an dha. Kunis kan ta'e namoonni kun baay'ee dubbisuu fi wantoota gadi fageenyaan qorachuu danda'uu isaaniitiin dha. Isinis, fakkeenyummaa isaanii kana hordofuudhaan hayyoota beekamoo taatanii maqaa biyya keessanii waamsisuuf baay'ee dubbisuu qabdu.

Gilgala- 8

Gaaffilee armaan gadii irratti waliin mari'adhaa.

1. Barreeffama dubbisuudhaaf bakka murtaa'e filachuun dirqama miti kan jedhame maaliif?
2. Yeroo baay'ee dubbisuun bu'aa maalii argamsiisa?
3. Namoota barachuu fi baay'ee dubbisuudhaan biyya isaaniiif waan gaarii hojjatan keessaaa namoota sadi ilalchisee gaaffii afaaniitiin ykn dhimma isaanii irratti waan barreeffame dubbisuun ragaa funaanaa. Kana booda, lammiileen kun biyya isaaniiif fi ummata isaaniiif maal akka gumaachan hiriyoota daree keessaniiif dhiye essaa.

11.5 Tooftaa Qo'annoo Barumsaa

- **Barumsa keessan qo'achuu osoo hin eegalin dura qophii maal fa'a gootu?**
- **Adeemsa qo'annaa barumsaa kees-satti tooftaa akkamii hordoftuu?-**
- **Yeroo xumurta hoo?**

Kadiir fi Birmaaciiti

Mana barnootaa keenya keessatti Kadiirii fi Birmaaciit kan jedhaman barattoota kutaa 6ffaatu jira. Kadiir yeroo tokko daree keessatti muge. Barumsa isaatinis firii gadi bu'aa ta'e qaba. Birmaaciit garuu, barattuu cimtuu dha. Daree keessatti yeroo barsiisaan ishee barsiisu wanta hin galleef ni gaafatti. Warri biroon yeroo ishee gaafatan deebisuun ni hirmaatti. Barsiistuun Birkitiin garaagarummaa ijoollee kana lamaan gidduu jiruu hubattee jirti.

Guyyaa tokko barsiistuun kun ijoollee lama barumsa isaanii akkamitti akka qo'atan dareef akka ibsan gaafate.

Kadir akkana jechuun ibse. Yeroo hundaa qo'achuun natti hin talu, na nuffisiisa .Kanan qo'adhu yeroo qormsi gahu dha. Guyyaan gosa barnootaa san itti qoramu baru dha yeroo jedhamu dabtara koo kaaseen gara kutaa ciisichaa gala.

Kana booda hanga dadhabutti qo'achuu dha. Yeroon qo'adhus kan naaf hin galle yoo jiraate homaa gochuu hin danda'u .Irran darba.

Birmaaciitis dabaree isheetiin itti fufte. Ani guyyaa tokkotti dubbisuun mataa koo dhiphisuu hin jaaladhu. Guyyaa guyyaan wantan baradhe jala jalaan qo'adha. Yoo naaf hin galle hiriyoota koo waliin irratti dudubbanna. Yeroo sana yoo naaf galuu dide barsiisaa koon gaafadha. Qo'achuu osoo hin eegalin dura wantoota na barbaachisan jechuun kan akka galmee jechootaa, yaadannoo, kitaaboleen wabii nan qopheeffadha. Wantan dubbisus yaadannoo irratti nan qabadha. Akkanatti yoon qo'adhu sirritti naaf gala. Bara darbe tokkoffaa bahee kanan badhaafame kanaaf natti fakkaata. Baranas battallee irratti firii gaarii argachaan jira. Tokkoffaa akkan bahu shakkii hin qabu.

Gilgala - 9

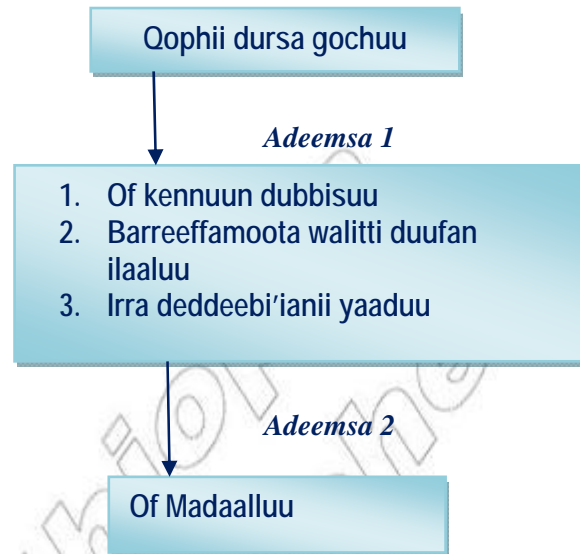
Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adha.

1. Muuxannoo qo'annoo gaarii kan qabu Kadiir moo Birmaaciit dha jettu? Maaliif?
2. Haala deebii lakkoofsa 1 irratti kennitaniin firii gaarii argachuuf akkamitti qo'achuu qabna jettu?

Qo'achuuf dubbisuu fi kaayyoo kan biraaf dubbisuun garaagarummaa muraasa hanga ta'e qabu. Beekumsa walii galaa fi ragaalee adda addaa argachuuf bakkuma nutti toletti dubbisuu dandeenya. Haala kanaan yoo dubbisnu yaadannoo qabachuu fi irra deddeebi'anii dubbisuun dirqama hin ta'u.

Qo'annaaf yoo dubbisnu garuu, yaadni waan dubbisnu sanaa hanga nuuf galutti irra deddeebinee dubisna. Yeroo qo'annus meeshaalee qo'annoof barbaachisan qopheessuu qabna. Kana malees, bakka sagaleen hin jirre filachuu fi teessuma gaarii irra taa'uun barbaachisaa dha.

Yeroo dubbisnus yaadicha gadi fageenyaan sakatta'uu qabna. Yaada nuuf hin galles addaan baasnee hiriyoota keenyaaf ykn dareedhaaf mariif dhiyyeessuun barbaachisaa dha. Wanti dubbisnu dirqama dabtara keenya qofa ta'uu hin qabu. Mata duree baranne kan ilaallatan barbaaduun ibsa dabalataa argachuun gocha barataa cimaa ti. Qo'annaa yeroo xumurru qabxiilee ijoo ta'an hangam akka hubanne, gaaffiiwwan garaa garaa hojjechuun of madaaluun barbaachisaa dha. Inni kunis ofiin of madaaluu jedhama. Qo'annoon adeemsa armaan gadiiqaba.

Gigalaa -9

Gaaffilee armaan gadii ibsa barbaachisaa ta'e kennuun deebisaa

1. Gargaarumman qo'achuuf dubbisuu fi kan biroo ma-al?
2. Qabxiileen yeroo qo'annu nuuf hin galin yoo jiraatan maal gochuu qabna?
3. Yeroo qo'annaa gaggeessitan sadarkaalee armaan gadii irratti maal hojjechuu qabdu?
 - a/ Dursitanii yeroo qophii gootan
 - b/ Yeroo qo'annaa irraa jirtan
 - c/ Qo'annaa erga xumurtanii booda

Yaada xumura boqonnichaa

Boqonnaa kana keessatti waayee madda beekumsaa, waayee ilaalchaa fi yaadoota miidhaa geessisan irratti mari'annee jirra. Beekumsi madd-awwan mana barnootaa, kitaabilee, gaazeexaawwan fi kan kana fakkaatan irraa kan argamu dha. Beekumsi kunis mataa keenyaa fi naannoo keenya jijjiiruu kan nu dandeessisu ta'uu isaa hubannee jirra.

Qabxiiwwan waayee yaadootaa fi ilaalchoota duubatti hafoo ykn miidhaa geessisan ilaalchisee kaasne beekumsa akka argannu nu taasissee jira. Barmaatillee fi tilmaamota qabatamaa hin taaneen akka bullu kan nu taasisu ta'uu isaa ilaaltee jirra. Kunis adeemsa mataa keenyaa jijjiiruu fi tattaaffii naannoo keenyaa misoomsuuf taasisnu akka miidhu nama hin shakkisiisu.

Miidhaa fayyaas akka nurra geessisuu danda'u nuuf gala. Qabxiilee qo'annaa ilaalchisee kaasa-nellee gabaabumatti haala kanaan tee-ssisuu ni dandeenya.

Qo'annaan dursanii qophii gochuu barbaada. Sadarkaa kanattis wantoota qo'annaaf nu barbaachisan guunnee dhiyeessina. Gara qo'annaatti yoo seenu yeroo murtaa'e keessatti hojii keenya ni raawwanna. Qo'annicha yeroo xumurru immoo haala adda addaan mataa keenya ni madaalla.

Haaluma kanaan boqonnaa kana keessatti qabxiiwwan ijoo of eeggannoon ilaaluun beekumsaa fi qabxiilee ijoo kanneen hubachuun keessan ni amanama. Haa ta'u malee beekumsa argachuun keessan qofti gahaa miti. Waan barumsaan argattan san hojiitti jijjiiruuf tattaaffii gochuun isin irraa eegama.

JECHOOTA IJOO

Beekumsa: Dandeettii, yaad-qalbiwwan, wantootaa fi ta'eeffan gadi fageenyaan hubachuu.

Ragaa: Yaada ijoo waayee namootaa, naannoo, wantootaa fi waayee dhimmoota adda addaa hubachuuf funaanamu.

Ilaalcha boodatti hafa: Tilmaamaa fi ilaalcha saayinsiin hin deggaramne, barmaatilee qofaan kan gaggeeffamu

Qo'annaa: yaad-qalbiwwan gadi fageenyaan hubachuuf jecha barreeffamoota maddoota ragaa kan biroo sirritti sakatta'uun qorachuu

Dubbisuu: barreeffamoota ragaalee adda addaa of keessatti qabatan waliin haasawuu

Of madaaluu: Qo'annaa booda gaaffiiwwan adda addaa hojjechuun hangam akka hubatan keessa deebi'uun ilaaluu.

Gaaffilee keessa deebii

I. Jechoota armaan gadii sirrii kan ta'e "dhugaa" kan sirrii hin taaneef immoo "soba" jechuun deebisaa

1. Manneen barnootaa madda beekumsaa ijoo dha.
2. Barnoonni yoo babal'atu ilaalchonni duubatti hafoon lafa qabachaa deemu.
3. Mana fooyya'aa keessa jiraachuuf beekumsa fooyya'aa qabaachuun barbaachisaa dha.
4. Beekumsa guddifachuuf filannoowwan jiran keessaa ragaan isa tokko dha jechuun ni danda'ama.

II. Roga 'B' jala kan jiran roga 'A' jala kan jiraniin walitti firoomsi

"A "

1. Ilaalcha boodeetti hafaa
2. Madda beekumsaa isa ijoo
3. Qo'annaa
4. Qophii qo'annaan dura
5. Maddeen odeeffannoo

"B"

- A. Shamarran barsiisuun bu'aan isaa xiqqaadha
- B. Meeshaalee qo'annaa filachuu
- C. Alaabaa kabajuu
- D. Dubbisa biroo irraa haala adda ta'een gaggeeffama
- E. Adeemsa barnoonni gadi fageenyaan itti dubbisamu
- F. Mana barnootaa
- G. Raadiyoo, Jaarsolii, Moobayilii

III. Gaaffilee armaan gadii dubbisuun deebii sirrii ta'e filadhaa.

1. Ilaalchoonni duubatti hafoon yoo maal ta'e jijjiiramuu danda'u?
 - A. Ummanni barumsaan yoo qarame
 - B. Saayinsii fi Teeknoolojiin yoo guddate
 - C. Barumsaan yoo guddannu
 - D. Hundinuu sirrii dha.

2. Qo'anna ilaalchisee sirrii kan ta'e isa kam?
 - A. Qo'achuun kan danda'amu mana barnootaa keessatti qofa dha.
 - B. Qo'annaan kan namaa galu yeroo sagantaan qormaataa as dhiyaatu dha.
 - C. Bu'aa qabeessa ta'uun kan danda'amu jala jalaa yoo qo'atan dha.
 - D. Hiriyaa waliin qo'achuun yaada namaa jeeqa.
3. Kanneen armaan gadii keessaa ragaa nuu dhiyeessuu kan danda'u isa kam?

A. Televizyiinii	C. gaazeexaa
B. Raadiyoo	D. Hunduu
4. Yeroo qo'annaa yaadannoo qabaachuun faaydaa maal qaba?
 - A. Yaadota ifa nuuf hin ta'in mariif dhiyeessuuf
 - B. Barreeffama harkaa fooyyessuuf
 - C. Yaadannoo qabachuun hagas mara faaydaa hin qabu.
 - D. Hundinuu deebii dha
5. Kanneen armaan gadii keessaa ilaalcha duubatti hafaa kan ta'e kam?
 - A. Yeroo hunda duubbisuun falaasama hin taane keessa nama galcha
 - B. Dubartoonni dandeettii isaanii kamiinuu dhiiraan walqixa.
 - C. Dubartii barsiisuun hunda fayyada.
 - D. A fi Bn ilaalcha duubatti hafoodha.

V . Gaaffilee armaan gadiif deebii gabaabaa kennaa

1. Beekumsi gabbachaa akka deemu taasisuun faaydaa maal qaba ?
2. Qo'annaa adeemsa dubbisa biroo irraa maaltu adda isa taasisa?
3. Ilaalchi duubatti hafaan akkamiin miidhaaf nama saaxiluu danda'a ?
4. Ilaalcha duubatti hafaa akkamiin dhabamsiisuun danda'ama?